

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК 94 : 330.111.66 : 930.2 (477.5) «192»

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК МІСТ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У 1920-ті РОКИ: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ПИТАННЯ

Віталій Жмака

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Україна, 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87
e-mail: zhmakavm@ukr.net

Дослідження соціально-економічних процесів, що відбувалися у містах Лівобережжя у 20-ті роки ХХ ст., як і будь-якої іншої проблеми, неможливе без використання джерел. Джерельна база означеного питання досить широка та представлена різноманітними групами документів: опублікованими, архівними, статистичними, періодичною пресою.

У попередньому номері [1] нами проведено огляд фондів державних архівів Полтавської, Сумської, Харківської та Чернігівської областей, матеріали яких дають можливість скласти уявлення про тенденції, закономірності й особливості соціально-економічного розвитку міст Лівобережної України у 1920-ті роки. Даною ж статтею ми хочемо продовжити огляд-характеристику інших видів джерел з даної проблеми.

Одними з основних видів джерел при дослідженні даної теми є опубліковані документи. Так, при вивченні законодавчої бази, на основі якої провадили свою діяльність міські ради, важливе значення мають збірники узаконень і розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. До таких нормативно-правових актів належать постанови про організацію міських рад і положення про вибори до них [2-3], постанова про міські та селищні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів [4], резолюція X Всеукраїнського з'їзду рад «Про роботу рад» [5] та ін. Крім того, підтверджують і доповнюють збірники узаконень, опубліковані стенографічні звіти, резолюції та постанови сесій Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК) [6-7], на яких обговорювались і приймались законодавчі акти щодо діяльно-

сті міських рад. До цієї ж групи джерел слід віднести й Конституції УСРР 1919 і 1929 років [8-9], а також Конституцію 1919 р. із внесеннями до неї змінами 1925 р. [10], які на найвищому рівні визначали порядок організації влади на місцях, обумовлювали бюджетні питання й ін.

Значний масив джерел становлять опубліковані звіти губернських та округових виконавчих комітетів (губвиконкомів та окрвиконкомів), міських рад тощо. Зокрема, важлива інформація міститься в опублікованих звітах Харківської губернської економічної наради [11], Полтавського та Харківського губернського виконавчого комітету рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів [12-14], де, окрім статистичних даних, подаються коментарі та характеристики стану народного господарства губернії (особливо звертається увага на розвиток промисловості). У них зустрічаються дані по окремих містах. Після ліквідації у 1925 р. губерній деякі округи продовжили публікувати вже звіти округових (окружних) виконавчих комітетів. Зокрема, це зробили Лубенський, Сумський, Харківський окрвиконкоми [15-17]. Ставши повноправним господарем у місті (положення ВУЦВК від 28 жовтня 1925 р. «Про міські й селищні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів» і положення ВУЦВК від 12 жовтня 1927 р. «Про міські ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів», які визначали права, обов'язки та повноваження міських рад), міські ради починають публікувати звіти про свою роботу та розвиток міського господарства у цілому, тим самим відродивши практику міських дум

кінця XIX – початку XX ст. [18-21].

Надзвичайно важливою складовою як економіки, так і життєдіяльності міст є промисловість. Для розгляду промисловості у містах регіону, крім архівних матеріалів, важливе значення мають результати промислового обстеження, яке було проведено під час Всесоюзного міського перепису 1923 р. [22]. Подається досить широка інформація про всі підприємства міст (діючі та недіючі), деякі відомості (кількість діючих підприємств і середня чисельність зайнятих у них осіб) наводяться також і за 1922 р. Проте виданню при таманні певні недоліки, серед яких: неможливо точно визначити підприємство за типом (дрібне, середнє, велике), оскільки дані про підприємства однієї галузі подано разом; через це також неможливо визначити кількість працюючих на окремо взятому підприємстві, потужність двигунів тощо. Ще одним мінусом є відсутність даних про суми виробництва. Однак, незважаючи на низку недоліків, ці відомості є надзвичайно цінними при наданні характеристики промислового розвитку міст Лівобережжя на початку 1920-х років.

Для визначення кола населених пунктів, які впродовж 20-х років XX ст. мали статус міста, неможливо обійтись без даних адміністративно-територіальних поділів того періоду, які публікувались Народним комісаріатом внутрішніх справ (НКВС) або Центральною адміністративно-територіальною комісією (ЦАТК, орган при ВУЦВК, що був створений у листопаді 1922 р. для районування країни) у вигляді окремих матеріалів [23-26]. Цінність цих видань підвищується ще й завдяки тому, що у них, крім законодавчої бази, на основі якої проводилися реформи, наводиться перелік населених пунктів (зокрема міст), зазначається статус, чисельність населення у них і деякі інші дані.

При вивченні демографічної ситуації (чисельність населення, національний, соціальний склад, зайнятість тощо) у містах Лівобережжя протягом 1920-х рр., важливе значення мають матеріали переписів населення, які вміщені у багатотомному виданні «Труды ЦСУ», де надруковано основні підсумки перепису населення 1923 р. Зокрема, у 20му томі подано результати розподілу міського населення за основними галузями праці та заняттями [27]. Опубліковані підсумки Всесоюзного перепису населення 1926 р. налічують 56 томів. Відомості про міське населення України за даними перепису 1926 р. вміщені у 11-13 та 18-30 томах. Дані щодо лівобережного

регіону знаходяться у 11, 12 і 29 томах, а також окремому виданні, присвяченому винятково Лівобережжю [28-31].

Крім того, ще до публікування кінцевих результатів перепису 1926 р. деякі округові статистичні бюро (окрстатбюро) видали матеріали, які містили так звані попередні результати перепису. Їх цінність полягає у тому, що поряд із даними за 1926 р. нерідко наводились і результати переписів попередніх років. Такі матеріали були опубліковані зокрема по Сумській [32-33], Харківській [34-35], Куп'янській [36], Полтавській [37] округах.

Упродовж 1960-х – 1980-х років побачили світ збірники документів і матеріалів, які відображали процеси та шляхи відновлення і розвитку народного господарства (промисловості зокрема) у період 1920-х – 30-х років як у цілому по країні [38-39], так і по окремих регіонах: Харківщині [40-41], Сумщині [42], Чернігівщині [43] та містах – Полтаві [44]. Їм значною мірою властиві ідеологічний догматизм і тенденційна однобічність. Вміщені у них матеріали стосувалися діяльності кількох провідних підприємств, переважно машинобудівних, політичної активності робітників, узагальнюючих даних про успіхи соціалістичного будівництва. Проте опубліковані у цих збірниках документи та матеріали дають можливість отримати певне уявлення про заходи, пов'язані з НЕПом, розвитком промисловості, електрифікацією тощо. Тобто про ті процеси, які значною мірою стосувалися міст, у тому числі й Лівобережного регіону.

Цінна інформація міститься також у статистичних виданнях, до яких належать збірники, щорічники, довідники. На окрему увагу заслуговує збірник статистико-економічних відомостей «Міські селища УСРР» [45], в якому зібрані матеріали про всі сфери міської життєдіяльності: населення, бюджет, промисловість, комунальне господарство, житловий фонд, торгівля й ін. Недоліком цього збірника є те, що відомості по галузях подано за різні роки, хоча укладачі намагались подати «найсвіжішу» інформацію про кожен галузь міського господарства. Матеріал закінчується станом на 1 жовтня 1927 р.

Серед матеріалів збірника на особливу увагу заслуговують відомості про фактичне виконання міських бюджетів. Проте й вони містять низку недоліків. По-перше, дані подано не за всі 1920-ті роки (по округових містах подано результати лише за 1923/24 – 1926/27 роки, а по неокругових – лише за 1925/26 – 1926/27 роки); по-друге, поділяю-

чи бюджети за статтями, не наводяться усі статті прибутків і видатків. Позитивним моментом можна вважати наявність інформації про міські бюджети за 1912 р., відомості про торгівлю у містах (головним чином округових центрів), а також компактність розміщення матеріалу.

Після завершення у 1925 р. нової адміністративно-територіальної реформи РНК України доручила Центральному статистичному управлінню (ЦСУ) скласти статистичний опис кожної округи за її новими адміністративними межами. 1926 р. було видано статистичні збірники та по округах Лівобережжя під загальною назвою «Матеріали до опису округ УСРР» [46-54]. Вони надають інформацію про всі галузі господарського життя округи у цілому, у тому числі є дані і щодо міст (більшою мірою щодо округових центрів). Цей матеріал частково ліг в основу виданого згодом збірника статистико-економічних відомостей «Міські селища УСРР». Саме «Матеріали...» стали першим найбільш повним джерелом у висвітленні фінансової сфери міст 1920-х років. У них наводяться не лише загальні цифри міських кошторисів, а й розподіл самих бюджетів за статтями надходжень і витрат міських коштів. Це дає змогу встановити джерела формування міських бюджетів і головні напрями, за якими міста спрямовували свої фінансові потоки. Відомості у збірках наведено за даними складених міських кошторисів на 1925/26 рік. Проте подані бюджети є планованими, а не фактично виконаними, що не дає змоги більш точно охарактеризувати фінансову ситуацію у містах регіону.

З'являються й окремі статистичні збірники, в яких публікуються відомості про місцеві бюджети, у тому числі й міст. Зокрема, на 1927/28 і 1928/29 операційний рік [55-56]. Однак, якщо у першому збірнику поряд із планованими цифрами бюджету на 1927/28 рік подаються відомості і про виконання місцевих кошторисів за попередній 1926/27 бюджетний рік, то наступний збірник надає лише дані планованого бюджету 1928/29 року. Це ж стосується і збірника по місцевому бюджету Харківської округи на 1927/28 рік [57], який надає лише плановані цифри. До того ж прослідкувати прибутки та видатки міських кошторисів можна лише по округових (окружних) містах, бюджети яких наведено окремо. Відомості про бюджети неокругових (неокружних) міст, подані загальною сумою кошторисів усіх неокругових міст тієї чи іншої округи. Тому використання даного матеріалу

значно утруднюється.

У другій половині 20-х років окрстатбюро продовжили розпочату справу. В Ізюмі та Ромнах з'явилися статистичні збірники, які видавалися кілька разів на рік. Кожен номер видання був присвячений певній галузі господарства. Наприклад, другий номер «Статистики Ізюмської округи» за 1926 р. надає відомості про фінанси, промисловість, торгівлю тощо [58]. Перший і другий номери «Статистики Роменщини» за 1927 р. присвячено відповідно переважно промисловості і торгівлі та відомостям про населення округи за даними перепису 1926 р. [59-60]. «Статистика Полтавщини в нових її межах», яку видавало Полтавське окрстатбюро, мало подібний формат до видань Ізюмської та Роменської округ. Так, у другому номері збірника за 1926 р. було вміщено надзвичайно цінний матеріал про кустарно-ремісничу промисловість як округи у цілому, так і міст за даними обстеження 1925 р. [61], значну частину двадцятого номера за 1929 р. присвячено торгівлі [62]. Подібні видання Ніжинського [63], Кременчуцького [64-65], Харківського [66-67], Куп'янського [68], Сумського [69] окрстатбюро підсумовували роботу господарства округи (у тому числі й міст) за певний рік. Слід відзначити, що публікація таких видань носила нерегулярний характер, що, очевидно, пояснюється як браком досвіду у даній справі, так і відсутністю коштів на цю роботу.

У деяких округах видавалися статистичні матеріали, що були приурочені до певних подій чи дат: зокрема десятих роковин Жовтневої революції [70]; чергових звітних кампаній рад [71-73]; боротьбі проти троцькистсько-меншовицької опозиції [74]. Хоча більшість відомостей у цих матеріалах стосується округ у цілому, проте є дані й безпосередньо по містах, що дає змогу порівняти розвиток тієї чи іншої галузі у місті й окрузі загалом. Слід також зазначити, що частина наведених у матеріалах показників повторює дані опубліковані у відповідних статистичних збірниках цих округ.

Вартий використання і статистичний збірник ЦСУ УСРР «Статистика України», публікація матеріалів в якому відбувалася за серіями. Зокрема, серія 1 мала назву «Демографія», у ній подавалися результати переписів населення (кількість жителів, національний, соціальний, віковий склад, розподіл за статтю тощо) й інші статистичні дані, які стосувались демографії (особливо цінними є дані переписів 1920 і 1923 років) [75-78]. Недоліком цієї

серії можна вважати те, що наведені у ній відомості часто стосувалися тільки округових центрів, обмежуючись по інших містах лише загальними даними або й узагалі не подаючи щодо них інформації.

Серія 9 «Статистика промисловості» подає інформацію про становище промисловості України за визначені роки (кількість підприємств, чисельність працюючих на них, суми виробництва й ін.). Однак головна увага приділена переважно великій, ценовій промисловості, хоча публікувались, наприклад, і результати промислового перепису, проведеного у містах під час Всесоюзного міського перепису 1923 р. [79]. Проте відомості у даній серії наводяться, головним чином, по країні, губерніях, округах, галузях виробництва у цілому, виділити окремо результати по містах неможливо.

Серія 12 «Статистика торгівлі» містить дані про внутрішню та зовнішню торгівлю, рух цін, патентну торгівлю тощо. Особливо цінними є опубліковані у цій серії матеріали про торгівлю у містах України, зібрані у ході Всесоюзного міського перепису 1923 р., де подано статистичні дані про кількість торговельних закладів, зайнятих у них осіб, їх обороти. Втім, стосується це лише округових центрів, інформація про інші міста відсутня або ж наведена узагальнено [80]. Схожий характер мають статистичні матеріали про торгівлю України впродовж 1925/26 – 1929/30 років [81], в яких хоча й наводяться дані по містах, проте це лише узагальнені цифри, які не дають змоги з'ясувати реальний стан речей у конкретно взятому місті.

Відомості про комунальне господарство міських селищ УСРР за певний рік, починаючи з даних 1925/26 року, публікувались під однойменною назвою у серії 14 «Комунальна статистика». Дані брались із матеріалів обстежень комунального господарства, які проводили щороку, починаючи з 1923/24 операційного року. Опублікування даних за перші два роки обстеження проводилось невеликими частинами, які не містили всієї інформації. Перше повноцінне видання побачило світ 1928 р. [82]. У ньому подаються досить ґрунтовні відомості про міські комунальні підприємства, і хоча у першому виданні не наводиться інформація про кількість працюючих на них, наступні збірники [83-84] виправляють цей недолік, називаючи точну цифру зайнятих на комунальних підприємствах кожного міста. У цілому, ці видання стали досить цінним джерелом у висвітленні становища та

розвитку комунального господарства міст України загалом і Лівобережних міст зокрема.

Важливим джерелом у дослідженні великої, ценової промисловості міст наприкінці 20-х років ХХ ст. є статистичний довідник «Фабрики та заводи України» [85], який надає відомості про кількість підприємств, чисельність робітників на них, потужність двигунів, суму виробництва тощо.

Надзвичайно важливу інформацію про кустарно-ремісничу промисловість 1920-х років містить «Нарис передвоєнного та сучасного стану кустарно-ремісничої промисловості України: Матеріали до побудування п'ятирічного й генерального планів» [86]. Цей матеріал є особливо цінним ще й тому, що до моменту публікації «Нарису» відомостей про кустарно-ремісничу промисловість у такому обсязі, зібраному в одному збірнику, не видавалося, оскільки базується він на 10 офіційних джерелах надходження інформації. Проте його цінність послаблюється через те, що результати по містах однієї округи подані єдиним числом, без виокремлення даних щодо кожного міста. Крім того, до «міст» зараховано й селища міського типу. Враховуючи ці два чинники, використання зазначеного матеріалу надзвичайно ускладнюється.

Певну інформацію із даної проблеми можна отримати з тогочасної центральної та регіональної преси, яка становить окрему групу джерел – періодики. Наприклад, журналів: «Більшовик України» [87], «Радянська Україна» [88], «Народное хозяйство Украины» [89]; газет: «Вісті ВУЦВК» [90], «Украинский экономист» [91], «Пролетарий» [92], «Стяг Праці/Знамя Труда» [93], «Плуг і Молот» [94], «Влада праці» («Радянське життя») [95] й ін. На жаль, використання регіональної преси є досить обмеженим, оскільки більшість газетних фондів за 1920-ті роки просто не збереглася, обмежуючись лише певними роками або взагалі деякими номерами. Проте і в них є інформація, яка стосується діяльності та розвитку як органів влади, так і окремих галузей господарства чи підприємств. Так, у газетах публікувались рубрики, назви яких самі говорять про подану у них інформацію. Зокрема, у газеті «Вісті ВУЦВК» існували рубрики «По Україні», «Економічне життя», «Столична хроніка»; «Украинский экономист» мав колонки «По округам», «Промышленность», «На фабриках и заводах»; «Радянське життя» містило рубрику «Робітниче життя» тощо. Крім того, на шпальтах газет друкувались рішення та постанови як центральних, так і місцевих

органів влади, містилися повідомлення і проходились обговорення питань, що стосувались господарського розвитку та життєдіяльності регіону чи якогось населеного пункту. Газети були найшвидшим джерелом інформації, яке надавало відомості про становище у містах, селах і країні у цілому. Тому періодична преса є одним із важливих джерел, при дослідженні міст Лівобережжя періоду НЕПУ.

Таким чином, джерельна база питання за видами, походженням, змістом досить широка та різноманітна. Крім архівних матеріалів, вона представлена нормативно-правовими актами; опублікованими звітами республіканських, губернських, округових, міських рад і виконкомів; матеріалами промислових обстежень і переписів населення, адміністративно-територіальних поділів; збірниками документів і матеріалів; різноманітними статистичними збірниками; періодичною пресою й ін. У цілому, джерельна база, незважаючи на певні недоліки, які присутні у тих чи інших видах джерел, є достатньою для повноцінного висвітлення соціально-економічних процесів, що мали місце у містах Лівобережжя у 20-ті роки ХХ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

- Жмака В.М. Соціально-економічний розвиток міст Лівобережної України в 20-ті роки ХХ ст. у матеріалах фондів державних архівів Полтавської, Сумської, Харківської, Чернігівської областей / В.М. Жмака // Емінак: науковий щоквартальник. – 2017. – № 1 (17) (січень-березень). – Т. 3. – С. 52-54.
- О выборах в городские советы рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (положение) // Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины, 1921 г. / Наркомюст. – Х., 1921. – № 13. – Ст. 355.
- Об организации городских советов рабочих и красноармейских депутатов // Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины, 1921 г. / Наркомюст. – Х., 1921. – № 7. – Ст. 202.
- Про міські й селищні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів // Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України, 1925 р. / Наркомюст. – Х., 1925. – Від. 1, ч. 86. – Ст. 490.
- Про роботу рад // Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України за 1927 рік / Наркомюст. – Х., 1927. – Від. 1, ч. 17. – Ст. 92.
- 2-га сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів 9-го скликання, 16-23 жовтня 1925 р.: Резолюції та постанови / Оргвідділ ВУЦВКУ. – Х.: [Б.в.], 1925. – 83 с.
- 2-га сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів Х скликання: Стенографічний звіт та постанови / Оргінстр ВУЦВКУ. – Х.: [Б.в.], 1927. – 474 с.
- Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки: Затверджена Всеукраїнським з'їздом рад на засіданні 14 березня 1919 р. і прийнята в дефінітивній редакції Центральним Виконавчим Комітетом на засіданні 14 березня 1919 р. – Х.: Всеукрдержвидав, 1920. – 15 с.
- Конституція УСРР: Ухвалена на XI Всеукраїнському з'їзді рад. – [Офіц. вид.] – Х.: Юрид. вид-во Наркомісту УСРР, [Б.р.] – 32 с.
- Конституція УСРР та АМСРР: В редакції постанови IX Всеукраїнським з'їздом рад РСіЧД. – Х.: Юрид. вид-во Наркомісту УСРР, 1927. – 32 с.
- Отчет Харьковского губернского экономического содействия, 1 октября 1921 г. – 1 апреля 1922 г. – Х.: Госиздат, [Б.р.] – 410 с.
- Отчет Полтавского губернского исполнительного комитета за 1922 год. – Полтава: Типо-литогр. им. Октябрьской революции, 1923. – 447 с.
- Отчет Полтавского губернского исполнительного комитета советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов VII губернскому съезду советов. – Полтава: Типо-литогр. им. Октябрьской революции, 1923. – 332 с.
- Отчет Харьковского губисполкома 8-му губернскому съезду советов, 1 октября 1922 г. – 1 октября 1923 г. – Х.: Тип. губисполкома, 1923. – 353 с.
- Двохрічна діяльність окружного виконавчого комітету рад Лубенщини за 1926-1927 і 1927-1928 господарський роки / Окрявконком. – Лубни: [Б.в.], 1929. – 150 с.
- Звіт Сумського окружного виконавчого комітету за 1927-1928 роки V (XII) окружному з'їзду рад. – Суми: Сумидрук, 1929. – 72 с.
- Отчет Харьковского окружного исполнительного комитета совета рабочих, крестьянских депутатов III съезду советов Харьковского округа. – Х.: [Б.и.], 1926. – 307 с.
- Звіт Сумської міської ради за 1928/29 – 1929/30 роки. – Суми: Сумидрук, 1930. – 95 с.
- Отчет Харьковского городского совета РК и КД IX созыва с 1 января 1925 года по 1 января 1926 года. – Х.: Горсовет, 1926. – 39 с.
- Работа Харьковского горсовета: Итоги за 1925/26 г. и перспективы на 1926/27 г. – Х.: Пролетарий, 1927. – 96 с.
- Робота Вовчанської міської ради за два роки, 1926/1927 – 1927/1928. – Вовча: Вид-во Вовчан. міськ. ради, [Б.р.] – 51 с.
- Всесоюзная городская перепись 1923 года. Т. 27, вып. 2. Краткая промышленная характеристика городов и поселений городского типа. – М.: Тип. Лаврова, 1926. – 598, II с. – (Труды ЦСУ СССР. Т. 27, вып. 2).
- Административно-территориальное деление Союза ССР: по данным, полученным на 15 ноября 1930 г. – [10-е изд.] – М.: Изд-во НКВД, 1930. – 80 с.
- Административно-территориальное деление Союза ССР и список важнейших населенных пунктов: С хронологическим перечнем постановлений об изменении границ губерний, областей и республик с 1917 до 1929 г. – [8-е изд.] – М.: Изд-во НКВД, 1929. – 320 с.
- Административно-территориальное деление Украины: принято ВУЦИК в заседании от 7-го марта 1923 г.: (по данным Центр. адм.-террит. комиссии). – Х.: НКВД УСРР, 1923. – 132 с.
- Адміністративно-територіальний поділ УСРР: При 3-х ступеневій системі врядування (за даними на 1 жовтня 1925 року) / Центр. адм.-терит. комісія. – Х.: Друк. ВУЦВКУ, 1925. – 114 с.
- Итоги Всесоюзной городской переписи 1923 г. Ч. 2. Население городов Союза ССР по занятиям. Вып. 4. Распределение городского населения по главным отраслям труда. – М.: Тип. Лаврова, 1925. – 122 с. – (Труды ЦСУ СССР. Т. 20, ч. 2, вып. 4).
- Всесоюзная перепись 1926 года. Т. 29. Украинская Социалистическая Советская Республика: Правобережный подрайон. Левобережный подрайон. Отд. 2. Занятия / ЦСУ Союза ССР. – М.: [Б.и.], 1930. – VI, 522 с.
- Всесоюзный перепись населения 1926 року. Т. 12. Українська Соціалістична Радянська Республіка: Правобережжя. Лівобережжя. Від. 1. Національність. Рідна мова. Вік. Письменність / ЦСУ Союзу РСР. – М.: [Б.в.], 1929. – V, 483 с.
- Всесоюзний перепис населення 1926 року. Т. 11. Українська СРР: Підсумки по республіці. Полісся. Від. 1. Національність / ЦСУ Союзу РСР. – М.: [Б.в.], 1928. – V, 203 с.
- Всесоюзний перепис населення 1926 року: Українська Соціалістична Радянська Республіка: Лівобережжя. Від. 1. Національність. Рідна мова. Вік. Письменність. – М.: Вид. ЦСУ Союзу РСР, 1929. – С. 277-476. – (Окр. відб. табл. частини, т. 12).
- Город Сумы и прочие города и поселения городского типа Сумского округа: Предварительные итоги Всесоюзной переписи населения 1926 г. Вып. 1 / Окр. стат. бюро. – Сумы: [Б.и.], 1927. – 79 с.
- Населенные пункты Сумского округа: Предваритель-

ные итоги Всесоюзной переписи населения 1926 г. Вып. 2 / Окр. стат. бюро. – Сумы: [Б.и.], 1927. – 80 с.

34. Місто Харків та інші міста й селища міського типу Харківської округи: Нерухоме майно. Житлові умови населення. Населення: Матеріали Всесоюзного перепису населення 17 грудня 1926 року / ЦСУ УСРР, Харк. окр. стат. бюро. – Х.: [Б.в.], 1928. – VIII, 211 с.

35. Список залюднених пунктів і сільрад на території Харківської округи / УСРР, Харк. окр. стат. бюро. – Х.: [Б.в.], 1927. – VIII, 110 с.

36. Предварительные итоги переписи населения 1926 года по Купянскому округу: Делегату IV окружного съезда советов. – Купянск: [Б.и., Б.г.]. – 55 с.

37. Список залюднених місьць Полтавської округи за Всесоюзним переписом на 17 грудня 1926 року / Держстат УСРР, Полтав. окр. стат. бюро. – Полтава: Полтава-Поліграф, 1927. – VII, 192 с.

38. Промышленность и рабочий класс Украинской ССР в период восстановления народного хозяйства (1921-1925 гг.): Сборник документов и материалов / [редкол.: П.П. Бачинский и др.]. – К.: Политиздат Украины, 1964. – XVI, 593 с.

39. Промышленность и рабочий класс Украинской ССР в период построения фундамента социалистической экономики (1926-1932 годы): Сборник документов и материалов / [редкол.: Д.Ф. Вирный и др.]. – К.: Политиздат Украины, 1966. – X, 594 с.

40. Боротьба трудящих Харківщини за побудову фундаменту соціалістичної економіки, 1926-1932: Збірник документів і матеріалів / під ред. І.К. Рибалки. – Х.: Кн. вид-во, 1959. – 703 с.

41. Промышленность и рабочий класс Харьковщины, 1917 – июнь 1941: Сборник документов и материалов / [редкол.: Е.В. Дягилев и др.]. – Х.: Прапор, 1986. – 224 с.

42. Социалистическое строительство на Сумщине, 1921 – июнь 1941: Сборник документов и материалов / [сост.: Е.В. Великород, Л.Г. Довжинец, И.А. Ильченко и др.]. – Х.: Прапор, 1983. – 239 с.

43. Социалистическое строительство на Черниговщине, 1921-1941: Сборник документов и материалов / [сост.: С.М. Мельник, Н.М. Полетун, Л.Ф. Сурабко и др.]. – К.: Наук думка, 1983. – 229 с.

44. Полтаві 800 років, 1174-1974: збірник документів і матеріалів / [редкол.: І.Ю. Горобець (голова) та ін.]. – К.: Наук думка, 1974. – 420 с.

45. Міські селища УСРР: Збірник статистико-економічних відомостей. Рік перший / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1929. – XIX, 184 с.

46. Матеріали до опису округ УСРР: Ізюмська округа / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1926. – VIII, 44 с.

47. Матеріали до опису округ УСРР: Кременчуцька округа / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1926. – VIII, 56 с.

48. Матеріали до опису округ УСРР: Куп'янська округа / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1926. – VIII, 44 с.

49. Матеріали до опису округ УСРР: Лубенська округа / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1926. – VI, 50 с.

50. Матеріали до опису округ УСРР: Ніжинська округа / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1926. – VIII, 50 с.

51. Матеріали до опису округ УСРР: Полтавська округа / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1926. – VIII, 74 с.

52. Матеріали до опису округ УСРР: Прилуцька округа / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1926. – VIII, 48 с.

53. Матеріали до опису округ УСРР: Роменська округа / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1926. – VIII, 48 с.

54. Матеріали до опису округ УСРР: Сумська округа / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1926. – VIII, 53 с.

55. Місцевий бюджет Української Соціалістичної Радянської Республіки на 1928-1929 рік. – Х.: Держфінвидав СРСР, Укр. філія, 1929. – 249 с.

56. Місцевий бюджет Української Соціалістичної Радянської Республіки на 1927-1928 рік: (Збірка місцевих бюджетів УСРР за призначенням на 1927-1928 рік та за виконанням за 1926-1927 рік). – Х.: Фін. вид-во НКФ СРСР, Укр. філія, 1928. – 377 с.

57. Місцевий бюджет Харківської округи на 1927-1928 рік. – Х.: Вид-во Харк. окр. фін. від., 1928. – 124 с.

58. Статистика Ізюмської округи. № 2. Короткі відомості про торгівлю, фінанси, промисловість, працю та народну осві-

ту / ЦСУ УСРР, Ізюм. окр. стат. бюро. – Ізюм: Друк. «Печатное дело», 1926. – 58 с.

59. Статистика Роменщини. № 2 / Держстат УСРР, Ромен. окр. стат. бюро. – Ромен: [Б.в.], 1927. – 126 с.

60. Статистика Роменщини. № 1 / Держстат УСРР, Ромен. окр. стат. бюро. – Ромен: [Б.в.], 1927. – 104 с.

61. Дрібна та кустарно-ремісничя промисловість за облідуванням 1925 року / Держстат УСРР, Полтав. окр. стат. бюро. – Полтава: [Б.в.], 1926. – XXX, 60 с. – (Статистика Полтавщини в нових її межах; № 2).

62. Статистика Полтавщини в нових її межах. № 20 / Держстат УСРР, Полтав. окр. стат. бюро. – Полтава: [Б.в.], 1929. – 70 с.

63. Ніжинщина в цифрах / Ніжин. окр. стат. бюро. – К.: [Б.в.], 1927. – 56 с.

64. Статистика Кременчуцьчини. Ч. 1 / Кременчуцьке окр. стат. бюро. – Кременчук: [Б.в.], 1926. – 201 с.

65. Статистика Кременчуцьчини. Ч. 3 / Кременчуцьке окр. стат. бюро. – Кременчук: [Б.в.], 1928. – 201 с.

66. Харківська округа: Статистичний щорічник / ЦСУ, Харк. окр. стат. бюро. – Х.: [Б.в.], 1927. – XI, 269 с.

67. Харківська округа: Статистичний щорічник 1928-1929 року / ЦСУ, Харк. окр. стат. бюро. – Х.: [Б.в.], 1929. – XX, 319 с.

68. Статистико-економічний довідник Куп'янщини, 1927-28 рік / ЦСУ УСРР, Куп'ян. окр. стат. бюро. – Куп'янськ: [Б.в., Б.р.]. – XV, 347, V с.

69. Довідник Сумської округи, 1928 р. / Сум. спілка спожив. т-в. – Суми: Суми-Друк, 1929. – V, 365 с.

70. Харківщина в цифрах і фактах: До десятих роковин Жовтневої революції / Харк. окрвиконком. – Х.: [Б.в.], 1927. – 85 с.

71. Кременчуцьчина в цифрах на 1929 рік: До V-го округового з'їзду рад / Окр. стат. бюро. – Кременчук: [Б.в.], 1929. – 207 с.

72. Харківщина в фактах та цифрах (матеріали до звітної кампанії рад) / Харк. окрвиконком. – Х.: [Б.в.], 1928-1929. – 131 с.

73. Харківщина в цифрах на 1928-29 рік / ЦСУ, Харк. окр. стат. бюро. – Х.: [Б.в.], 1929. – 361 с.

74. Харьковщина в цифрах и фактах: Против троцкистско-меньшевистской оппозиции. – [Б.м.]: Пролетарий, 1928. – 51 с.

75. Население в городах Украины по данным Всесоюзной городской переписи 15 марта 1923 года / ЦСУ УССР. – Х.: [Б.и.], 1924. – XIV, 185 с. – (Статистика Украины. Сер. 1, демография. Т. 2, вып. 2, № 55).

76. Население Кременчугской губернии по данным переписи 1920 года / ЦСУ Украины. – Х.: [Б.в.], 1922. – 25 с. – (Статистика Украины. Сер. 1, демография. Т. 1, вып. 6, № 19).

77. Население Харьковской губернии по данным переписи 1920 года / ЦСУ Украины. – Х.: [Б.в.], 1922. – 31 с. – (Статистика Украины. Сер. 1, демография. Т. 1, вып. 5, № 16).

78. Население Черниговской губернии по данным переписи 1920 года / ЦСУ Украины. – Х.: [Б.в.], 1922. – 34 с. – (Статистика Украины. Сер. 1, демография. Т. 1, вып. 3, № 10).

79. Промышленность в городах Украины: (По данным Всесоюзной городской переписи 15 марта 1923 г.) / ЦСУ УССР. – Х.: [Б.и.], 1924. – XII, 215 с. – (Статистика Украины. Сер. 9, статистика промышленности. Т. 3, вып. 1, № 57).

80. Торговля в городах Украины: По данным Всесоюзной городской переписи 15 марта 1923 г. / ЦСУ УССР. – Х.: [Б.и.], 1924. – VIII, 237 с. – (Статистика Украины. Сер. 12, статистика торговли. Т. 3, вып. 2, № 54).

81. Збірник статистико-економічних відомостей про торгівлю України, 1925/26 – 1929/30 рр. – Х.: Госп-во України, 1931. – VIII, 124 с. – (Статистика України. Сер. 12, № 206).

82. Комунальне господарство міських селищ УСРР за 1925-26 рік: (Матеріал до характеристики) / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1928. – LVI, 74 с. – (Статистика України. Сер. 14, комунальна статистика. Т. 4, вип. 1, № 141).

83. Комунальне господарство міських селищ України, 1927-28 рік / Держ. планова комісія УСРР. – Х.: Держвидав України, 1930. – XV, 78 с. – (Статистика України. Сер. 14. Т. 4, вип. 3, № 187).

84. Комунальне господарство міських селищ УСРР за 1926-27 рік: (Матеріал до характеристики) / ЦСУ УСРР. – Х.: [Б.в.], 1929. – XXII, 78 с. – (Статистика України. Сер. 14, комунальна статистика. Т. 4, вип. 2, № 164).

85. Фабрики та заводи України: Статистичний довідник / Держ. план. комісія УСРР. – Х.: Госп-во України, 1931. – VII, 565 с.

86. Нарис передвоєнного та сучасного стану кустарно-ремісничої промисловості України: Матеріали до побудування п'ятирічного й генерального планів / Держ. планова комісія УСРР. – Х.: [Б.в.], 1929. – Вип. 16. – 121 с.

87. «Більшовик України»: орган ЦК КП(б)У. – Харків.

88. «Радянська Україна» (Бюлетень Всеукраїнського Центрального Исполнительного Комитета и Советов Рабочих, Крестьянских и Красноармейских Депутатов). – Харків.

89. «Народное хозяйство Украины»: орган Укрсовнархоза. – Київ.

90. «Вісті ВУЦВК»: орган рад робітн., селян. та червоно-арм. депутатів і губвиконкому Харківщини. – Харків.

91. «Український економіст»: орган Укр. Екон. Совета. – Харків.

92. «Пролетарий»: орган Харьк. губкома КП(б)У, губисполкома, губсовпрофа и президиума горсовета. – Харків.

93. «Стяг Праці/Знамя Труда»: орган Сумисполкома и Сумпаркома КП(б)У. – Суми.

94. «Плуг і Молот»: селян. газ. окрпарткому, окрвиконкому та окрпрофбюро. – Суми.

95. «Влада праці» («Радянське життя»): газ. Ромен. окркомітету КП(б)У, виконкому і профбюро. – Ромни.

Жмака Віталій Соціально-економічний розвиток міст Лівобережної України у 1920-ті роки: джерельна база питання

У статті здійснено огляд джерельної бази з проблеми соціально-економічного розвитку міст Лівобережної України у 1920-ті роки. Відзначено, що джерельна база питання досить широка та представлена різними групами документів: опублікованими, архівними, статистичними, періодикою. У цілому, наявна джерельна база є достатньою для всебічного висвітлення означеного питання.

Ключові слова: джерельна база, документ, матеріал, місто, Лівобережжя, соціально-економічний розвиток

Жмака Віталій Социально-экономическое развитие городов Левобережной Украины в 1920-е годы: источниковая база вопроса

В статье осуществлен обзор источниковой базы проблемы социально-экономического развития городов Левобережной Украины в 1920-е годы. Отмечено, что источниковая база вопроса достаточно велика и представлена различными группами документов: опубликованными, архивными, статистическими, периодикой. В целом, существующая источниковая база вполне достаточна для всестороннего освещения данного вопроса.

Ключевые слова: источниковая база, документ, материал, город, Левобережье, социально-экономическое развитие

Zhmaka Vitaliy Social and economical development of the towns on the Left-Bank Ukraine in the 1920s: the sources of the question

The article contains the notable characteristic of the original basis to the problem of social-economic development the cities of the Left-Bank Ukraine in the 1920s. It is mentioned that all the researches of social-economic process taking place in the cities and towns of this region in the certain period are impossible without using their original pages. The author's investigation is devoted just to this aspect.

The author of the article pays attention to the fact that investigating this problem, the main sources, except archive, are published documents where one can find out rate-setting juridical acts, the reports of republican, regional, district and town executive committees, the material of industrial researches and census of population, administrative divisions, sets of other documents and materials. Moreover, different statistic sets and periodicals are rather important. The author thoroughly analyzes not only the groups of the documents but each source separately mentioning their advantages and disadvantages.

The conclusions contain the facts that the basis with its kinds, origins and contents is rather various. In general, the author considers that the original basis with some of its disadvantages is quite complete for full lightening of social-economic processes which took place in the towns and cities of the Left-Bank Ukraine in the 20s of the XX century.

Keywords: original basis, document, material, town, Left-Bank Ukraine, social-economic development

Рецензенти:

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 06.04.2017 р.